

Hortus Conclusus 't Janboersmeulentien

Project: Herstel van het historische wandelpad 't Janboersmeulaentien, dat liep vanaf de Sportlaan in Wolvega naar het natuurreservaat de Lindevallei; en de plaatsing en in werking stelling van een monumentale, sociale sculptuur, de Hortus Conclusus van kunstenaar Ton Kruse (Wolvega, 1970)

Locatie: Wolvega: <http://goo.gl/maps/QB0qE>

Mogelijke opdrachtgevers: gemeente Weststellingwerf; provincie Fryslân

Mogelijke samenwerking: Museum Belvédère

In samenwerking met: stichting Stellingwarver Schrieversronte; It Fryske Gea

Streefdatum realisatie: 2018: Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa

• Beschrijving van de locatie en de geschiedenis

't Janboersmeulaentien was het oude wandel- en karrenpad vanaf de Sportlaan in Wolvega (West Stellingwerf) naar de Lindevallei, over het boerenerf van Jan de Boer.

De naam van het wandelpad heeft de volgende historische herkomst volgens J. de Boer, schrijver van het boek: 'Wolvega in oude ansichten' (Europese Bibliotheek). Bij afbeelding 34:

"Dit oude watermolentje, een zgn. spinnekop, kleinste type wipmolen en bijna uitsluitend voorkomende in Friesland, stond in het Lindegebied. Door inpoldering overbodig geworden, werd het verwaarloosd, zoals duidelijk te zien is. Het behoorde bij het landschap, bij het

wandelpad langs de boerderij van Jan de Boer, en in de volksmond was het dan ook "'t Jan Boers meulentien". Door een met vuur spelende jongen ging het in 1950 in vlammen op."

't Janboersmeulentien

Amateurhistoricus Geert Lantinga schreef over de plek van het molentje en het aloude wandelpad in 'Wandelen rond Wolvega', Stellingwarver Schrieversronte 2013, het volgende: "Heel veel oud-inwoners zullen met weemoed terugdenken aan deze plek waar eens het wijd en zijd bekende wandelpad, in de volksmond bekend als het 'Janboersmeulaentien', eindigde. Een pad dat begon in het dorp ter hoogte van de huidige Van Harenstraat en de wandelaar bracht naar de plek waar het in 1950 in vlammen opgegane, karakteristieke spinnenkopmolentje van Jan de Boer stond."

Het wandelpad begon direct in het verlengde van de Sportlaan: een zandpad, een karrenpad. Het liep, tot eind jaren 1990, langs de monumentale boerderij van Weerman, waar in de jaren zeventig en tachtig een hertenkampje bij was aangelegd. Zoals op de luchtfoto hierboven (bij de start van dit document) goed te zien is, liep het door tot het einde van de brede boswal, en maakte daar rechte hoek naar links. Op dat gedeelte werd het karrenpad geleidelijk een voetpad, waar de bomenrij weer begint. Deze rij bomen en struiken was vroeger langer en breder, deels aan weerszijden van het pad. Op de luchtfoto is dit deel van het laantje aangegeven met een rode stippellijn. Vanaf dat punt maakte het pad weer een rechte hoek, nu naar rechts een oude, monumentale boswal over. Dit deel van het laantje is met een gele lijn aangegeven op de luchtfoto.

Wanneer het geheel herstellen van het aloude wandelpad niet mogelijk zou blijken, wil ik in ieder geval vanaf dit punt het oude wandelpad gaan herstellen in de oude staat. Een alternatieve verbinding van dit deel van 't Janboersmeulaentien, over de monumentale boswal,

met Wolvega loopt rechtstreeks naar het terrein van de skeelerbaan en daarlangs naar de Sportlaan. Op de luchtfoto is dit aangegeven met een gele stippellijn.

Het oude pad over de monumentale boswal wordt weer vrij gemaakt van takken en begroeiing van gras en bramen. Takken die het pad overgegroeid zijn worden verwijderd, en het oude prikkeldraad aan de rechterzijde zo nodig hersteld. Dit prikkeldraad is nog aanwezig; het was aan de eiken bevestigd en in de loop van de jaren hebben de bomen het draad soms volledig in hun stammen opgenomen.

Behalve de overgroeiing is het pad nog helemaal zoals het jarenlang is geweest. Het herstel is eenvoudig te verrichten.

Vanaf de Steenwijkerweg, de vroegere Rijksweg, is het pad door en achter de Lindevallei (it Fryske Gea) dat vanaf 't Janboersmeulaentien naar de vroegere Rijksweg liep, nog altijd zoals het was. 't Janboersmeulaentien eindigt op een dam tussen twee sloten, en langs een oude meidoornboom aan de linkerzijde, en een brede boswal en bossage aan de rechterkant, komt 't Janboersmeulaentien uit op het pad in de Lindevallei, waar je een rechte hoek naar links voor maakt. Daarover is de Steenwijkerweg te bereiken.

Wanneer je rechtsaf slaat vanaf het einde van 't Janboersmeulaentien, de Driessenpolder in, vindt je achter de brede boswal, onder een monumentale eik, het zogenaamde 'wolgenmonument' van Anne Woudwijk dat hier in 1997 geplaatst is. Dit heeft pendanten op de Katlijkerschar en bij het kantoor van It Fryske Gea in Olterterp.

Ook kun je vanaf 't Janboersmeulaentien wandelpaden bereiken die door de Lindevallei naar de Lindedijk en het molentje van Gooijer lopen. Tevens is een rondwandeling mogelijk terug naar Wolvega via het pad dat naar het boerenerf loopt op De Meenthe 7.

• Beschrijving van het kunstwerk

Na herstel van 't Janboersmeulaentien over de oude, monumentale boswal in vroegere staat, komt aan het einde van deze boswal (waar vroeger het karrenpad eindigde en de boswal op ging) een Hortus Conclusus, een ruimtelijk, monumentaal kunstwerk en een sociale sculptuur. Hoe dit eruit ziet, en waar het vandaan komt, wordt hierna beschreven.

Dit kunstwerk is een monument voor Wolvega en de Lindevallei (it Fryske Gea). Het herinnert aan hoe Wolvega als plattelandsdorp verweven was en is met de omliggende weilanden en de daarachter liggende vallei van de Linde. Het kunstwerk zet de bezoeker stil bij wat was, en ook bij wat blijft: de grenservaring van het plattelandsdorp Wolvega: Aan de ene kant de huizen van het dorp, via de boerderijen en hun weilanden naar de riviervallei; de andere kant; de natuur.

Wanneer men vanaf de Steenwijkerweg, via de Lindevallei 't Janboersmeulaentien oploopt, over de monumentale boswal, bereikt men aan het einde van deze boswal en het herstelde wandelpad, een glazen vierkant, een kubus van glas. Vanaf de Steenwijkerweg zal het goed te zien zijn zonder dat het 't landschapsbeeld verstoord.

Het vierkant is aan alle vier de zijden doorzichtig en heeft geen bovenzijde. Het heeft een formaat dat goed in één blik te vangen is. Maar het is ook zo groot dat, wanneer je ervoor staat, je niet met je handen de bovenkant kunt raken. Ik denk aan zijden van ongeveer 3,10 tot 3,30 meter.

Aan de kant van het wandelpad is een deur in de glazen zijde van het vierkant. Deze zit op slot. De deur is eveneens van glas, nauwelijks zichtbaar in de zijde van het vierkant. Alleen door het slot en de scharnieren van metaal valt de deur-uitsnede op.

Het vierkant heeft geen dak, de bovenzijde is open. Op de vloer van het vierkant groeit gras. Een goed verzorgd gazon, of een gemaaide weide. Een monocultuur van alleen gras: geen ander gewas groeit ertussen. Het is egaal groen. Hoewel het gras leeft en groeit, is het eerder cultuur dan natuur.

De kubus van glas met zijn vloer van gazon- of weidegras contrasteert door zijn geometrische vorm en de aard van het materiaal met de omgeving. De directe omgeving is natuurlijk, organisch. Tegelijk gaat de kubus op in de omgeving. Zijn glazen wanden zijn doorzichtig, en daardoor zie je de omgeving niet alleen om het kunstwerk heen, maar ook erdoorheen. Het werk neemt de omgeving in zich op. Ook het gras van vloer 'past' bij de omgeving. Het is wel strak, en een zuivere monocultuur, maar het is ook levend en weerspiegeld de wat lossere, minder strenge monoculturen van de omliggende weilanden en velden.

De geometrie van het vierkant echoot ook de bebouwing, die men verderop ziet liggen. De huizen van het dorp en de 'Lennaflat' die, eigenlijk abrupt, oprijzen boven de weiden. Het werk vormt een kruispunt in de grenservaring van deze plaats op het aloude Janboersmeulaentien: de verbinding, de overgang van dorp, via het boerenland, naar de natuur.

- **Tweede laag of werking van het kunstwerk (de sociale sculptuur)**

Het kunstwerk, de Hortus Conclusus, is niet alleen van buitenaf te beleven. Toch is hij niet vrij toegankelijk.

De sleutel van de deur is in handen van één (of enkele) beheerder(s). Deze wordt door middel van een soort kettingbrief beschikbaar gemaakt voor bewoners van Wolvega, en hun sociale kringen. Dit werkt zoals hierna beschreven.

Het is mijn bedoeling dat bij het herstel van het pad 't Janboersmeulaentien, en de plaatsing van het kunstwerk, de Hortus, vrijwilligers worden betrokken. Mensen die zich om verschillende redenen tot het hele project voelen aangetrokken of zich betrokken voelen bij deze plek, en haar geschiedenis. De geschiedenis van 't Janboersmeulentien. Het zullen voornamelijk mensen zijn uit Wolvega.

Uit deze groep wordt een beheerder of een groepje beheerders gekozen. De beheerder heeft de sleutel tot het kunstwerk, de monumentale, glazen Hortus Conclusus. Deze beheerder draagt zorg voor het onderhoud van het kunstwerk en het wandelpad.

De beheerder kiest, nadat het project is gerealiseerd, en het kunstwerk is geplaatst, een persoon uit zijn sociale kring. Deze stuurt hij een gestandaardiseerde brief toe, waarin de persoon wordt uitgenodigd om de sleutel tot de Hortus Conclusus op te komen halen, die ongeveer begint als volgt: gefeliciteerd, u bent uitgekozen om de sleutel tot de Hortus Conclusus van 't Janboersmeulentien te ontvangen. Hierop volgt informatie over het hoe en

wat, en waar de sleutel is af te halen. Maar vooral ook een uitnodiging om de Hortus te betreden, en er tijd in door te brengen.

Als deze persoon, de sleutelhouder, besluit het aanbod te accepteren en de sleutel afhaalt, dan krijgt hij of zij ook een opdracht. Namelijk om de Hortus te onderhouden. Wanneer nodig het glas wassen; het gras maaien en knippen; eventueel blad dat onverhoopt erin is gewaaid weghalen.

De sleutelhouder mag zelf bepalen hoe lang hij of zij de sleutel in bezit houdt, maar niet langer dan een vast te stellen periode: ik denk aan een maand of zes weken. Gedurende deze tijd is hij of zij ook verantwoordelijk voor het onderhoud van kubus en gras. De sleutelhouder laat zijn of haar uitnodiging, met daarin de adresgegevens, achter bij de beheerder. Op die manier houdt de beheerder het toezicht.

Belangrijker dan de opdracht is echter dat de sleutelhouder wordt uitgenodigd de Hortus Conclusus in te gaan, en er tijd in door te brengen. Iedere sleutelhouder bepaalt natuurlijk zelf hoe lang en hoe vaak.

De Hortus is een bijzondere kijkervaring van buiten, maar voor de sleutelhouder, die de Hortus in kan gaan, is de ervaring nog specialer.

Eenmaal in de Hortus, wanneer de deur weer is gesloten, bevindt de sleutelhouder zich op dezelfde historische plek waar de grenservaring tussen dorp en natuur gestalte krijgt en wordt gemarkeerd, maar hij of zij is tevens daarvan afgescheiden. De glazen wanden scheppen een afstand, beschermen, schermen af, beschutten, en schenken de sleutelhouder tijd en ruimte voor bezinning en reflectie. Een binnenruimte. Een plaats om even op deze plek te 'wonen', te 'verblijven'.

Heel de omgeving rondom is te zien. Het pad 't Janboersmeulaentien, de omliggende velden, in de verte de voormalige Lennaflat, en aan de andere kant de Lindevallei. Ook het verkeer op de Steenwijkerweg. Maar door de glazen wanden klinkt alles anders. De wereld is verder weg. Je bent even van de wereld afgescheiden, en toch ben je er, op een meer beschouwende manier. Je hoort vooral de geluiden van de natuur dichterbij. De wind, de vogels, misschien ook wel eens een trekker die toevallig dichtbij bezig is.

De Duitse filosoof Martin Heidegger heeft over het wonen geschreven in zijn voordracht 'Bauen Wohnen Denken' uit 1951. Hij ging daarbij uit van het Gotische 'wunian', wat zoveel wil zeggen als: 'tot vrede gebracht zijn'. Daarbij gebruikte Heidegger het eveneens Gotische woord 'fry', wat betekent: 'behoed tegen' of 'verschoond van'. Heidegger schrijft dan: "Wonen, tot vrede gebracht zijn, betekent: omheind blijven in het 'frye'. dat wil zeggen in het vrije dat alles in zijn wezen verschoont (be-vrijdt)." Heidegger, als de filosoof van 'het zijn' en het 'zijnde', noemt het vrije vervolgens de oorsprongsdimensie van de waarheid van het zijn.

De Hortus is een omheinde plaats waar de gebruiker vrij mag 'wonen', tot vrede gebracht mag worden. De sleutelhouder, de gebruiker, mag 'er zijn'. De Hortus geeft de bescherming, de afscheiding om er te rusten in het daar-zijn. Niet om je af te sluiten en weg te schuilen, maar om je te openen voor de plaats waar je bent.

De zorg die de sleutelhouder verplicht is de Hortus te schenken, kleurt de ervaring. Door voor de Hortus te zorgen raakt de sleutelhouder betrokken. Wordt hij of zij verantwoordelijk voor de plek en zijn of haar ervaring ervan. Hij of zij is niet zomaar een consument, die even gebruik maakt van de Hortus. De sleutelhouder wordt uitgenodigd te *zorgen*, om de Hortus te

geven. Wellicht mag ik dit wel een diepmenselijke ervaring noemen, want worden we niet allemaal 'uitgenodigd' om op een plek te leven, en deze plek op één of andere manier aan de volgende generatie door te geven? Ons huis, onze tuin, ons dorp, ons land.

Wanneer de sleutelhouder bepaalt dat het genoeg is geweest, of omdat de periode is verstreken, brengt hij of zij de sleutel terug naar de beheerder. De beheerder geeft de voormalige sleutelhouder een nieuwe uitnodiging mee. De voormalige sleutelhouder kiest iemand uit zijn of haar omgeving die nu wordt uitgenodigd de sleutel te ontvangen en de Hortus te betreden en verzorgen. Iedere sleutelhouder mag zelf weten wie, en waarom. Daar hoeft geen verantwoording over afgelegd te worden.

Mocht iemand die wordt uitgenodigd besluiten de sleutel niet af te halen, dan kan de beheerder zelf weer iemand uitkiezen een uitnodiging te sturen. Op deze manier zal de Hortus nooit 'onbeheerd' blijven.

Reiziger,
er is geen weg
de weg maak je zelf, door te gaan.

Alles gaat voorbij en alles blijft,
maar het is aan ons om te gaan,
verder gaan en wegen banen,
wegen over de zee.

Nooit heb ik roem nagestreefd
en de mensen mijn lied willen inprenten;
ik houd van werelden die subtiel zijn,
gewichtloos en vriendelijk, als zeepbellen.
Ik houd ervan om te zien hoe ze geel en rood kleuren,
gaan trillen, plotseling en uit elkaar spatten.
Nooit heb ik roem nagestreefd.

Reiziger, de weg,
dat zijn jouw sporen, en niets anders.
Reiziger, er is geen weg,
de weg maak je zelf, door te gaan.
Door te gaan maak je de weg
en als je achterom kijkt,
zie je het pad dat je nooit meer zult hoeven betreden.

Reiziger, er is geen weg
alleen een schuimspoor in de zee.

Een tijd geleden hoorde men, op deze plaats, waar nu een doornbos staat,
de stem van een dichter die riep:
Reiziger, er is geen weg,
de weg maak je zelf, door te gaan stap voor stap,
regel voor regel.
De dichter stierf ver van zijn huis, hem bedekt het stof van een naburig land.
Toen men van die plek wegliep, hoorde men hem huilen:

Reiziger er is geen weg,
de weg maak je zelf, door te gaan, stap voor stap, regel voor regel.
Als de vink niet kan zingen,
als de dichter een pelgrim is
als bidden ons niets oplevert:
reiziger, er is geen weg,
de weg maak je zelf, door te gaan stap voor stap,
regel voor regel

Waarom de sporen van het toeval wegen noemen?
Ieder die voortgaat, wandelt,
als Jezus, over de zee.

Antonio Machado (1875 – 1939)

uit: "Cantares y Proverbios" Vertaling: Tjeerd de Boer en Kathleen Ferrier

Herkomst van het project Hortus Conclusus van Ton Kruse

In 2009 ben ik gestart met het maken van werk vanuit het project Hortus Conclusus, de geheime tuin. Letterlijk betekent het Latijnse Hortus Conclusus 'omsloten tuin' of 'beloken hof'. Meestal gebruikt men als vertaling 'geheime tuin', vanwege de afscherming van de tuin voor de buitenwereld. Bekend is ook het beroemde jeugdboek uit 1911 van Frances Hodgson Burnett.

Ik ben geboren en getogen in Wolvega, en daar ben ik als jongen de pastorietaan van 't kerkje op de heuvel', de 'kerk op de hoogte' van de protestante (Hervormde) gemeente vaak voorbij gefietst. Eigenlijk was dit de parktuin van Nicolaas van Heloma uit 1835. Deze grote tuin in ons dorp werd omheind door een hoog smeedijzeren hekwerk, waardoor de tuin onbereikbaar was. Er gingen wel verhalen rond onder de jongens van Wolvega over jongens die gepoogd hadden over dat hek te klimmen, maar in hun poging gespietst waren op dat hek. Doordat de struiken en bomen om de tuin heen groot waren gegroeid, kon je ook bijna niet naar binnen kijken. Niet meer dan een glimp hier en daar.

Juist dat deze tuin onbereikbaar was werd waardevol voor mij. In de verbeelding, in de geest vervulde deze fysiek reële ruimte zijn functie. Het project Hortus Conclusus gaat om deze ruimte (in de samenleving, in het bestaan, in de stad, enzovoort), ruimte die leeg mag blijven: leeg mag worden 'gelaten'.

Meer achtergronden en ook andere projectvoorstellen van het project Hortus Conclusus vindt u op mijn website, via deze pagina: <http://www.tonkruse.nl/hortus-conclusus.html> U vindt er ook enkele afbeeldingen van werken die vanuit dit project zijn ontstaan.

Ton Kruse (eerste versie 30-10-2014)

Mogelijke pendant van de Hortus op het landschapspark van museum Belvédère en verdere samenwerking

Han Steenbruggen, de directeur van Museum Belvédère, heeft dit project, de Hortus Conclusus 't Janboersmeulentien, waardevol en interessant genoemd. Hij is bovendien geïnteresseerd in een pendant van de Hortus op het museumpark.

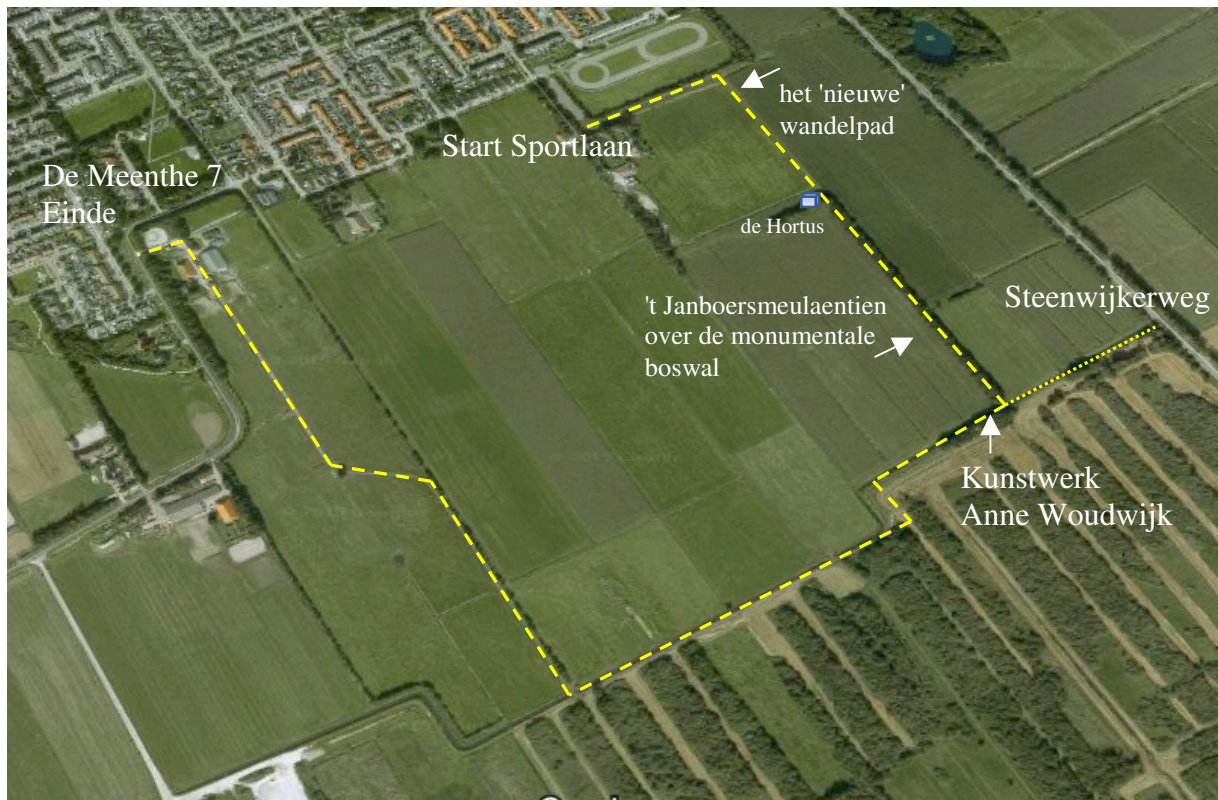
Deze mogelijke pendant van de Hortus op het landschapspark van Museum Belvédère in Oranjewoud/Heerenveen, heeft gelijke afmetingen als de Hortus aan 't Janboersmeulaentien. De precieze vorm en inhoud van deze Hortus moet nog ontwikkeld worden. Bij beide Hortussen, in Oranjewoud en bij Wolvega, komen verwijzingen naar elkaar.

Door opname in het wandelpadennetwerk van zowel het herstelde 't Janboersmeulaentien als de Hortus Conclusus 't Janboersmeulentien krijgen museum Belvédère en het natuurgebied de Lendevallei met het 'wolvenmonument' in de Driessenpolder een inbedding in de recreatieve en culturele infrastructuur van Zuidoost Friesland.

Verder wordt ook onderzocht of museum Belvédère een tentoonstelling kan maken van twee dimensionaal werk dat eerder ontstond uit het project Hortus Conclusus, en of de museumwinkel een rol kan spelen bij de verkoop van de uitgave bij het project Hortus Conclusus 't Janboersmeulentien.

het landschapspark met het museum

de nieuwe rondwandeling die met de realisatie van dit project zal ontstaan